

Дороніна Т. О. Гендерна толерантність. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний: [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н.А. Сейко . – Житомир : Волинь, 2014. – С.139-141.

Т.О. Дороніна

ГЕНДЕРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ (толерантність; педагогічна толерантність; інтолерантність; структура гендерної толерантності)

Базовою умовою успішності впровадження гендерної ідеології до навчально-виховного процесу сучасної освіти є додержання принципу толерантності (лат. *tolerantia* – терпіння). Актуальність проблеми толерантності відображено в резолюції Генеральної асамблеї ЮНЕСКО (№ 5.61 від 16.11.1995 р.), якою було ухвалено «Декларацію принципів толерантності». У Статті 1 цього документа подається визначення поняття “*толерантність*” та окреслюються його головні аспекти. Зокрема, тут говориться, що толерантність – це повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення людської особистості; це те, «що уможливорює досягнення миру й веде від культури війни до культури миру» [11, с. 12]. Серед чинників, які сприяють толерантності, виокремлюються знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Цим документом підкреслюється, що толерантність не має нічого спільного з пасивністю, навпаки, толерантність означає «активне ставлення, яке формується на основі визнання універсальних прав та свобод людини» [11, с. 13]. Крім того, толерантність сприяє відмові від догматизму, від абсолютизації істини та утвердження норм, визнає адекватне сприйняття відмінностей між людьми й проголошує обов’язковість поваги до поглядів інших.

Аналіз англomовних словникових видань дозволяє науковцям (зокрема Лі Же) зробити висновок про те, що «центральна частина концепту “толерантність” являє собою дві взаємопов’язані ознаки: 1) здатність визначати відмінності між своєю позицією та позицією іншої людини чи групи людей; 2) здатність поважати іншу людину чи групу інших людей, які дотримуються

поглядів інших щодо поглядів суб'єкта» [16, с. 162]. Саме таке висвітлення дії принципу толерантності міститься в роботах В. Созаєва [22] та Г. Солдатової [23]. Дослідниця, зокрема, наголошує, що «толерантність – це не просто терпимість, але повага та прийняття Іншого, повага права бути Іншим» [23, с. 84].

Отже, більшість дослідників схиляються до думки, що Т як поняття набувало свого термінологічного визначення та насичення паралельно з розвитком людства: від проголошення терпимості щодо Інших/Іншого до визнання ціннісної значущості існування Інших/Іншого. Тому саме сьогодні науковці наголошують на безпосередньому зв'язку між принципами гендерної рівності та толерантності, при цьому толерантність розглядається як «глибинний принцип регуляції гендерних відносин, укорінений у почутті особистої гідності та визнанні рівної гідності Іншого, у свободі особистої сутності та виявленні чоловіків та жінок» [19, с. 4].

І незважаючи на те, що практично всі дослідники переконані, що «формування толерантної свідомості в процесі шкільного навчання, безумовно, важливе та стратегічно значуще» [2], все ще багато питань залишається не повністю вивченими. Серед них – визначення з погляду педагогіки поняття **“гендерна толерантність”** (далі – ГТ), яке частково висвітлено в публікаціях Н. Коростильової, О. Морозової, Н. Обрікової, В. Созаєва та Л. Шустової. Отже, “гендерній толерантності” як окремому науковому концепту та педагогічній категорії все ще приділяється недостатньо уваги.

Треба зазначити, що науковцями виробляються варіанти трактування поняття ГТ. Так, М. Мацковський виділяє в понятті ГТ передусім оцінний компонент («неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, неприйняття ідеї про перевагу однієї статі над іншою») [18, с. 38]. Відповідно, ознакою гендерної інтолерантності (далі – ГІТ) стає сексизм («форми політики, індивідуальної або групової поведінки, що дискримінують жінок у їхніх правах на повноцінну участь у професійній діяльності й громадському житті,

ґрунтується на припущенні, що за особистими характеристиками чоловіки перевершують жінок» [18, с. 38]. У наведеному визначенні привертає увагу те, що цілком справедливі чинники ГТ / ПТ автор не співвідносить між собою: у першому визначенні йдеться про оцінку, у другому – про дію. Крім того, очевидна певна обмеженість у розумінні гендеру. Дослідник виокремлює лише жіночий компонент окресленого поняття, тоді як сексизм та гендерна дискримінація взагалі – явища, які однаковою мірою стосуються і жінок, і чоловіків.

О. Морозова тлумачить ГТ із позиції гендерної взаємодії (співіснування жінок та чоловіків) як «готовність до прийняття на рівні індивідуальної та суспільної свідомості гендерних відмінностей на рівні прав, можливостей та особистісного самовираження чоловіків та жінок через систему всіх символів, цінностей, норм, що впливають на культуру та організацію соціальних інститутів» [19, с. 27]. Більш точний підхід до трактування ГТ представлений у дисертаційній роботі О. Конишевої [15], яка аналізує процес формування ГТ дітей дошкільного віку. Авторка, зокрема, зосереджує свою увагу на двох типах ГТ: ГТ як “особистісне утворення” та ГТ “як один із напрямів виховної діяльності педагога”.

У розумінні Л. Шустової ГТ – це «психолого-педагогічна готовність до розуміння, прийняття та визнання різних типів гендерної ідентичності, різноманітності проявів статево-рольової поведінки, ідей гендерної рівності в соціумі на основі активної моральної позиції особистості» [25]. Це цілком прийнятне визначення, але в ньому не говориться про діячів освітньо-виховного процесу – учитель / учителька та учень / учениця, тому вважаємо, що ГТ – це не лише бажаний результат педагогічної дії, але і якісна характеристика активних агентів гендерної соціалізації.

У сучасній науці відпрацьовані структурні компоненти толерантності. Спираючись на дослідження М. Андреева, О. Байбакова, Н. Коростильової, І. Крутової, Г. Лопушнян, М. Максимової та Н. Кльонової, Т. Таюрської,

Ю. Годорцевої та ін., у яких виокремлюються структурні компоненти толерантності (когнітивний, перцептивно-афективний і поведінковий).

Детальна характеристика названих компонентів ІТ може дозволити скласти критеріально-рівневу структуру, що допоможе в оцінці рівнів сформованості / несформованості ІТ учасників навчально-виховного процесу.

Свою класифікацію рівнів Т / ІТ пропонує професор В. Попов [20], коли аналізує проблему етнічної толерантності. Учений виділяє п'ять точок на умовній “шкалі вимірювання”: ПТ – протекціоністська толерантність; ЦТ – ціннісна толерантність; ППТ – прихована інтолерантність; ВІТ – вербальна інтолерантність та АППТ – агресивна поведінкова інтолерантність. На наш погляд, серед названих рівнів толерантності два останні (ВІТ та АППТ) можна об'єднати, оскільки обидва параметри означають дію (мовлення чи поведінку), а, отже, маємо інтолерантність діяльнісну, чи інтолерантність відкриту, на противагу інтолерантності прихованій.

Отже, загалом, можна стверджувати, що *ІТ – світоглядна категорія, і рівень її сформованості – це не лише відтворення індивідуальної характеристики особистості, а також відображення рівня гендерної толерантності суспільства; це гендерна неупередженість та активна підтримка тих, хто відчував на собі будь-який вияв гендерного насильства, на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях.* Формування гендерно толерантної особистості – одне з ключових завдань гендерного виховання, яке може й повинно здійснюватися в навчально-виховному процесі. Лише в разі готовності та здатності людини (учениці / учня, студента / студентки, учительки / учителя, викладача / викладачки) до того, щоб бачити, виявляти та протидіяти проявам сексизму та не допускати їх у повсякденному житті та в освітній практиці, можна говорити про високий рівень ІТ особистості.

Література

1. Алексеева Е. В. Психологические основы толерантности учителя / Е. В. Алексеева, С. Л. Братченко // Монологи об учителе. – СПб. : СПбАППО, 2003. – С. 165–172.
2. Алиева Э. Ф. Толерантность как основа социальной безопасности в образовательном пространстве [Электронный ресурс] / Э. Ф. Алиева. – Институт Социального Конструирования. Методический кабинет. Публикации. – Режим доступа :

<http://www.socialedu.ru/doc-isk/alieva-toler.doc>.

3. Андреев М. Теоретичні основи формування педагогічної толерантності вчителів / М. Андреев // Гуманізація навчально-виховного процесу: [збірник наукових праць. / наук. ред. Сипченко В. І.]. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2006. – Випуск XXX. – С. 3–7.

4. Асмолов А. Г. О смыслах понятия “толерантность” / А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. – Москва : МГУ, 2001. – №1. – С. 8–18.

5. Байбаков А. М. Воспитание толерантности старшего подростка в условиях взаимодействия малых групп : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук, спец. : 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / А. М. Байбаков. — Волгоград, 2003. — 23 с.

6. Бакальчук В. О. Толерантність як ціннісна складова української культурної ідентичності / В. О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №2 (3). – С. 153–158.

7. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора психолог. наук : спец. 19.00.05 „Социальная психология” / Г. Л. Бардиер. – Санкт-Петербург, 2007. – 45 с.

8. Батурина О. С. Межличностная толерантность студентов педагогических вузов : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. психолог. наук : спец. 19.00.05 „Социальная психология” / О. С. Батурина. – Казань, 2009. – 24 с.

9. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : [учебное пособие для самообразования] / Б. С. Гершунский – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.

10. Горянська А. М. Толерантність в системі ціннісних орієнтацій студентів педвузів / А. М. Горянська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2005. – Випуск №4 (28). – С. 24–28. – (Серія 12. “Психологічні науки”).

11. Декларація принципів толерантності, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на II 28-й сесії в Парижі 16 листоп. 1995 р. // Віче. – № 11(128). – 2002. – С. 12–13.

12. Егорова Н. В. Философско-педагогические основы формирования толерантной личности / Н. В. Егорова // Образование и саморазвитие. – 2009. – № 4(14). – С. 160–165.

13. Іщенко Ю. А. Толерантність як філософсько-світоглядна проблема / Ю. А. Іщенко // Філософська і соціологічна думка. – 1998. – №4. – С. 75–79.

14. Каганович С. Л. Пути формирования толерантного сознания в российской школ [Электронный ресурс] / С. Л. Каганович // Сайт «Толерантность». Учительская : Методический кабинет. – Режим доступа : <http://www.tolerance.ru/teacher/kabinet/toler-in-school.html>.

15. Конишева Е. А. Формирование гендерной толерантности у детей старшего дошкольного возраста в процессе игры-драматизации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Е. А. Конишева. – Пермь, 2006 – 283 с.

16. Ли Же Концепт толерантность в политическом и педагогическом дискурсах / Ли Же // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2006. – Т. 19 (58). – С. 161–166. – (Серия “Филология”).

17. Лопушнян Г. А. Модель толерантности педагога в свете концепции индивидуальности / Г. А. Лопушнян // Вестник Челябинского Государственного педагогического университета. – 2010. – №1. – С. 128–134.

18. Мацковский М. С. Толерантность как объект социологического исследования / М. С. Мацковский // Век толерантности: Научно-публ. кинетический вестник. – М. : Центр СМИ МГУ, 2001. – Вып. 3–4. – С. 34–41

19. Морозова О. Е. Толерантность как принцип регуляции гендерных отношений : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философ наук : спец. 09.00.11 „Социальная философия” / О. Е. Морозова. – М., 2008. – 30 с.

20. Попов В. В. Этническая толерантность и методы определения границ толерантного отношения [Электронный ресурс] / В. В. Попов // материалы III Всероссийского социологического конгресса [“Социология и общество: проблемы и пути

взаимодействия”], (Москва, 21-24 окт., 2008) / Институт социологии РАН, Российское общество социологов. – М., 2008. – Режим доступа : http://www.isras.ru/abstract_bank/1210247834.pdf.

21. Скрипник М. М. Теоретичні підходи до визначення поняття “толерантність” / М. М. Скрипник / Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – 2010. – Т. XII. – Ч.5. – С. 306–310.

22. Созаев В. Раздвигая границы толерантности: гендерная педагогика как методика воспитания антисексизма / В. Созаев // Вестник Владивостокского Государственного Университета Экономики и Сервиса. – 2006. – №1. – С. 120–124.

23. Солдатова Г.У. Жить в мире с собой и другими : тренинг толерантности для подростков / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова, О. Д. Шарова – М. : Генезис, 2000. – 112 с.

24. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Ю. В. Тодорцева. – Одеса, 2004. – 23 с.

25. Шустова Л. Проблема формирования толерантности старшеклассников на основе гендерного подхода в образовании [Электронный ресурс] / Л. Шустова // Фундаментальные исследования. – 2008. – №4. – Режим доступа : http://www.rae.ru/fs/pdf/2008/05/2008_05_68.pdf.